

2019

**2018 - 2019 - O'QUV YILIDA UMUMIY
O'RTA TA'LIM MAKTABLARINING
5-SINF O'QUVCHILARI UCHUN
ADABIYOT FANIDAN
MUSTAQIL SHUG'ULLANISH
UCHUN IMTIHON JAVOBLARI**

**USHBU MAHSUOLT :MATABIM.UZ
@MAKTABIMUZ MAHSULOTI
TARQATISH VA SOTISH TAQIQLANADI.**

1-Bilet

1. Ilmsiz bir yashar, ilmi ming yashar/Aytgan soʻzni takror aytma aytgan soʻzdan qaytma/Ariq qazimasang suv chiqmas/Birlashgan oʻzgar birlashmagan toʻzar

2. Ey menga ertaklar soʻylagan zamin
Ergashib izingdan qolmasman sening
Vatan qayda bolmay sen hamrohimsan
Bobolarim yotar sajdagohimsan

2-Bilet

1. Ezop insonlar tabiatidagi tuban illatlarni, yaramas xususiyatlarni juda aniq anglab, loʻndagina majoziy voqea asosida uning mohiyatini koʻrsatib beradi. Quruq safsata yoki pand-nasihat bilan emas, aynan boʻlishi, uchrashi mumkin boʻlgan hayotiy hodisani shartli - ramziy hikoyat vositasida katta tarbiyaviy ahamiyatga ega bir shaklda ifoda etadi. Ezop masallarini insonlardagi barcha yuksak va chirkin xususiyatlarni mujassam etgan ibratnoma deb atash mumkin

2. «Oʻgʻlim!»

Hayqiraman, Togʻlar bagʻridan
Gumburlagan sado keladi,
Ona-Erning otash qahridan
«Oʻgʻlim!» degan nido keladi.
Vujudimni chulgʻar alanga,
Boʻgʻzimga tiqilar hayajon.
Mana men, oʻgʻlingiz,
Dardli olamga
Sizdan tanho yodgor,
Soʻylang, otajon!
Soʻylang, bir daqiqa quloq solayin,
Ovozingiz tinglab toʻyolmaganman.
Bir marta yoʻqotib topolmaganman,
Xayolimda tiklab olayin.
Otajon!

3-Bilet

1. Ari-azroil/u borilarni chaqadi.

2. Goʻzal yurt Susambilda
Bir podachi bor edi.
U mashhur edi elda,
Nomi Baxtiyor edi.
Goʻzal edi va chinor
Qomatiga edi zor.
Koʻkraklari butun bir
Oftobni yashirardi.
Tanlarida bir umr
Oʻt lovullab turardi.
Qilichday oʻtkir edi,
Rustam kabi zoʻr edi.

4-Bilet

1. Asarning to'liq nomi «Lemyuel Gulliverning jahondagi bir necha olis mamlakatlarga avvalo jarroh, keyinchalik esa bir necha kemalar kapitani sifatida qilgan sayohatlari» deb atalib, u 1726- yilda yaratilgan.

Roman ajoyib-g'aroyib voqealarga, kulgili holatlarga boy. Asar bir qarashda shunchaki kulgi uchun bitilgan bo'lib tuyulsa-da, uning zamirida achchiq kinoya, zaharxanda yotibdi. Muallif bu asar orqali Angliya davlatining tartib-qoidalari, urf-odatlar ustidan kuladi. «Gulliverning sayohatlari» romani to'rt qismdan tashkil topgan. Birinchi qismda Gulliverning liliputlar - mitti odamlar mamlakatidagi sarguzashtlari hikoya qilinadi.

2. Haft degani yettidir/Oilada yettimiz/Oyga yilga nisbatan/biz albatta mittimiz

5-Bilet

1. Sa'diy Sheroziyning «Guliston» va «Bo'ston», Abdurahmon Jomiyning «Bahoriston» asarlarini misol keltirish mumkin. Alisher Navoiy ham mazkur asarlarni chuqur o'rganib, o'sha an'analar ruhida ijod etdi. Shoir bu asarni umrining oxirida – 1500-yilda yaratdi va uni «Mahbub ul-qulub», ya'ni «Ko'ngillarning sevgani» deb atadi. Bu nom bilan mazkur kitobda insonga xos eng ezgu fazilatlar, uni ma'naviy barkamol etadigan, o'zgalar qarshisida go'zal, oliyjanob ko'rsatadigan xislatlar jamlanganligini anglatmoqchi bo'ldi. Darhaqiqat, Alisher Navoiy ko'zlagan maqsad nafaqat asar nomida, ayni chog'da uning butun ma'no-mazmunida, ta'rif tafsilotlarida to'la mujassamdir.

2. Yur, tog'larga chiqaylik.

Mayli, yur!

Eh... qandayin chiroylik

Oppoq nur...

Olmos kabi oppoq qor

YAltirar.

Nega muncha dil oqar,

Qaltirar?

Bilasanmi, yoshlik bu –

To'ymagan!

Tinim bilmas, go'yo suv –

O'ynagan...

SHuncha ahlo, chiroylik

Ko hrinur...

YUr, tog'larga chiqaylik.

Mayli, yur!

6-Bilet

1. Ayniqsa, shoirning «Guliston» va «Bo'ston» nomli ikki asari uning nomini butun dunyoga tanitdi. Bu asarlar haqida gapirishdan oldin ikki og'iz muallimning hayoti haqida ma'lumot beraylik. Chunki bu ikki asar uning o'z ko'rgan-kechirgan, eshitgan-bilgan voqealari asosi-da maydonga kelgan.

U Shehrozda o'ziga to'q va mahrifatli bir xonadonda o'sib ulg'aygan. Uzoq umr ko'rgan. Tug'ilgan yilini har xil (1184, 1189, 1203, 1210) ko'rsatadilar. 1292- yilda vafot etgan. Umrining 20 yilidan ko'prog'i sayo'atda o'tgan. Afrikadan Xitoygacha, Hindistondan Farangistongacha kezib chiqqan. Musofirlikning, hatto asirlikning azob-larini ko'rgan. Va bu sayo'atlari davomida ko'rgan-bilganlarini umumlashtirib, sayqallab «Bo'ston» (1257- yilda yozilgan) hamda «Guliston» (1258) asarlariga ixcham hikoyalar qilib kiritgan. «Bo'ston»da shunday bir hikoyat keltiriladi: Shahar qozisi bir guruh olim-u fozillarni suhbatga chaqiradi

2. Ko'k yuzida pag'a bulut - oq bulut,

Oq bulutdan sut yog'armi yoki qut?

Pag'a bulut - yaxshi ko'klam elchisi,

Havolarda yomg'ir isi, sel isi...

Ko'k yuzida dam qaldiraq, dam sukut,

Yog'may o'tma, pag'a bulut - oq bulut!

Yog'ib o'tsang - tizza bo'yi o't bo'lur,

O't bo'lur, ham sut bo'lur, ham qut bo'lur

7-Bilet

1. Kiyik buning uchun bir umr minnatdor bo'lib, imkoni etga-nicha tokzorni asrashi, uni bar kim payhon qilmasligi uchun jon kuydirishi lozim edi. Ammo, u aksincha ish tutib, xavfdan qutuldim, ya'ni jonim omon qoldi, endi qornimni o'ylashim kerak, deb hozirgina uni yashirgan tok barglarini eyishga tushadi. Shehu bois ham kiyik o'sha zahotiyoq jazolanadi. Bu bilan Ezop yaxshilikka yomonlik qilish muqarrar jazo bilan yakunlanadi,
2. Yurtim senga sher bitdim bu kun
Qiyosingni topmadim aslo
Shoirilar bor oz yurtin butunb
Olam aro atagan tanho
Faqat ojiz qalamim manim
Ozbekiston vatanim manim

8-Bilet

1. Abdulila Avloniy
2. «Oq er»din o'tdim, boylari –

Oliy imorat joylari,

Mehmonsiz o'tkay oylari,

Kelsa birov nochor ekan.

Ammo nazarda «Roshidon»

Firdavs bog'idin2 nishon,

O'ynab oqar obiravon,

Sahni gul-u gulzor ekan.

9-Bilet

1 H.K. Andersen ijodidagi «Bulbul» ertagi ham buyuk ertakchi yaratgan go'zal asarlardan biridir. Bu ertakni go'zallik va ezgulikni ulug'lovchi, soxtalik va qabihlikni qoralovchi, bu illatlarning inqirozi muqarrarlighi haqidagi asar, desak yanglishmaymiz

2 Sening isming bu dunyoda muqaddasdur,

Har kim sening qadring bilmas - aqli pastdur.

Sening tuyg'ung yuraklarga savdo solur,

Sening darding boshqa dardni tortib olur.

10-Bilet

1 Abdulla Avloniyning ilk she'riy mashqlari 1894- yilda bitilgan. U 1905- yildan boshlab o'z mashqlari bilan matbuot sahifalarida qatnasha boshladi. Abdulla Avloniy biroz muddat 1905-1908- yillarda gazetchilik bilan shug'ullandi. 1906- yilda chiqa boshlagan «Taraqqiy», «Xurshid» gazetalarida ishladi, ular yopilgach, «SHuhrat» gazetasini chiqarishda bosh-qosh bo'ldi. 1907- yil 4- dekabrda Avloniy muharrirligida bu gazetaning birinchi soni bosmadan chiqdi. Mahrifatparvar shoir uni o'z uyida - hozirgi Mirobod tumanida tayyorlab, chop etdi. Bu juda mashaqqatli ish edi.

2. Go'zal yurt Susambilda

Bir podachi bor edi.

U mashhur edi elda,

Nomi Baxtiyor edi.

Go'zal edi va chinor

Qomatiga edi zor.

Ko'kraklari butun bir

Oftobni yashirardi.

11-Bilet

1 Mirtemirning ijodiy qiyofasini belgilaydigan, uni o'zbek kitobxoni uchun ardoqli qilgan narsa - uning she'riyati. Mirtemir samimiy tuyg'ularni, nozik kechinmalarni sodda va tushunarli ifodalay oladigan san'atkor. Rost tasvir, buning ustiga, tuyg'ular sherikligida amalga oshirilgan aniq tasvir xamisha esda qoladi. Xammaga, ayniqsa, siz yoshlarga ardoqli bo'ladi. Badiiy nafasi bilan saflarimizni to'ldirib yurgan, avlodlarining pokiza, ma'rifatli, oriyatli bo'lishini istagan Mirtemirning she'riyati sizning xamishalik xamroxingiz bo'lib qolishiga ishonamiz.

2.Haft degani yettidir/Oilada yettimiz/Oyga yilga nisbatan/biz albatta mittimiz

12-Bilet

1 Xalqimiz «Bo'lar bola boshidan» deganidek, Alisherning nihoyatda o'tkir zehnliligi bo'lgani, o'qish va yozishni juda erta o'rganib olgani, eng muhimi - bolaligidan she'riyatga, adabiyotga g'oyat qiziqqani haqida tarixiy asarlar guvohlik beradi. «Zulmat ichra nur» qissasida biz Alisherni to'rt yoshligidanoq yaqindan tanib boramiz.

U, ayrim tengdoshlariga o'xshab, vaqtini faqat ko'cha changitib o'ynashga sarflamaydi. Mahalladosh do'stlari bilan me'yorida o'ynab kimgach, otasi o'qiydigan kitoblarning suratlarini tomosha qilishga, bu suratlarda aks ettirilgan voqealar, odamlar tabiatini tushunib olishga harakat qiladi. Garchi Alisher ko'rib

o'tirgan katta kitob «ikki qo'y bahosiga sotib olingan» bo'lsa-da, otasi - G'iyosiddin Kichkina o'g'lining bu fe'lidan xursand. U bolasining kitob suratlari to'g'risidagi gaplarga ham, kitobni yirtmay, avaylab ko'rishi haqidagi bolalarcha samimiy va'e'tiborsiz emas

2. «Oq er»din o'tdim, boylari –

Oliy imorat joylari,

Mehmonsiz o'tkay oylari,

Kelsa birov nochor ekan.

Ammo nazarda «Roshidon»

Firdavs bog'idin² nishon,

O'ynab oqar obiravon,

Sahni gul-u gulzor ekan.

13-Bilet

1 G'afur G'ulom hayoti to'g'risida gapirganimizda uning ota-onadan yosh etim qolgani, hayotning juda ko'p og'irliklarini boshidan kechirganini aytdik. Tushunasizki, ijodkor uchun bu kunlar izsiz ketishi mumkin emas edi. Uning qator asarlari, jumladan, «Sen etim emassan» she'ri, «SHum bola» va «Netay» qissalarida ayni o'sha kunlar asorati yaqqol sezilib turadi. Siz bu asarlar bilan yuqori sinflarda batafsil tanishasiz.

«Mening o'g'rigina bolam» hikoyasi bejizga «voqeiy hikoya» deb nomlanmagan. CHunki hikoyaga yozuvchi bolaligida guvoh bo'lgan hayotiy hodisa asos qilib olingan. Demak, u avtobiografik xarakterga ega.

2 Iskandar unga debdi:

- «Ustarangni tayyorla,

Sochlarimni qirq - tashla,

Ehtiyot bo'l ham jiddiy!»

So'ngra ochsa qalpoqni

Sartarosh nima ko'rdi:

YOrilib ketdi o'ti-

Boshda ko'rdi qo'sh shoxni.

Iskandar unga dedi:

14-Bilet

1 Shoir asarlarida hayotga, go'zallikka muhabbat, yovuzlikka, tubanlikka nafrat yaqqol sezilib turadi. Uning ilk dostoni - «Nido»da insoniyatga og'ir judoliklar, bitmas jaro'atlar keltiradigan urush qattiq qoralansa, keyinroq bitilgan «Ruhlar isyoni» dostonida xalqlar, millatlar, dinlar o'rtasidagi nizolar bashariyatga naqadar katta falokat-lar olib kelishi teran tasvirlangan. Bu esa shoir ijodida insonparvarlik hamisha bosh mavzu bo'lib kelganligini ko'rsatadi.

2 Chin qushim chinni qushim/chin teppaga qondfi qushim.chin tepaga qonib qushib/xalqqa salom berdi qyshui,
15*-Bliet

1. Bu kishi o'g'illarini tarbiyalashda uch narsaga amal qiladi. Birinchidan, sog'lom qilib tarbiyalaydi, natijada o'g'illari baquvvat bo'lib o'sadi. Ikkinchidan, qurol-yarog' bilan tanishtiradi, natijada o'g'illari yarog' ishlatishga usta bo'lishadi. Uchinchidan, qo'rqitmay o'stiradi, natijada o'g'illari botir, dovyurak

bo'lib voyaga etishadi. Endi bularning ustiga ilmi ekanligini ham qo'shsak, ular naqadar barkamol yigitlar ekanligining guvohi bo'lamiz. Biroq ularning otasi bu bilan kifoyalanib qolmaydi.

2 YUrtim, senga she'r bitdim bu kun,

Qiyosingni topmadim aslo.
SHoirilar bor, o'z yurtin butun –
Olam aro atagan tanho.
Ular she'ri uchdi ko'p yiroq,
Qanotida kumush diyori.
Bir o'lka bor dunyoda biroq,
Bitilmagan dostondir bori:
Faqat ojiz qalamim manim,
O'zbekiston, Vatanim manim!

16-Bilet

1 Nomus, insof va xaqgo'ylik Abdulla Qodiriy xayotining asosiy tamoyillari edi. Tabiat in'om qilgan nodir iste'dod chinakam o'zbekona mehnatkashlik bilan uyg'unlashgani uchun Qodiriyning qalamidan asrlar mobaynida eskirmaydigan asarlar dunyoga keldi. 1894-yilning 10-aprelida Toshkent shaxridagi o'rtaxol oilalardan birida dunyoga kelgan Abdulla Qodiriy o'z davrining maktab va madrasalarida muntazam o'qish imkoniga ega bo'lmasa-da, ilmga chanqoqligi va tirishqoqligi tufayli zamonasining eng bilimdon kishilaridan biriga aylandi.

2 Hayqiraman, Tog'lar bag'ridan
Gumburlagan sado keladi,
Ona-Erning otash qahridan
«O'g'lim!» degan nido keladi.
Vujudimni chulg'ar alanga,
Bo'g'zimga tiqilar hayajon.
Mana men, o'g'lingiz,
Dardli olamga
Sizdan tanho yodgor,
So'ylang, otajon!
So'ylang, bir daqiqa quloq solayin,
Ovozingiz tinglab to' yolg'anman.
Bir marta yo'qotib topolmaganman,
Xayolimda tiklab olayin.
Otajon!

17-BILET

1 Oybekning «Fanorchi ota» hikoyasida tasvirlangan hodisalar, aslida, sizning yoshingizdagi bolalar tez-tez guvo' bo'ladigan voqealar sirasiga kiradi. Axir, ko'chada futbol o'ynayotganingizda qo'ni-qo'shnilarning derazalari necha marotaba sinib tushmaganmi? YOki qo'shni mahallada joylashgan, gir atrofi paxsa devor bilan o'ralgan bog'da meva g'arq pishgan payti sodir bo'lgan bir-biridan qiziq sarguzashtlarni eslang.

20 asr boshlarida esa hali uy va ko'chalarni elektr chiroqlari yoritmas, xonadonlarda shamchiroq, qorachiroqlardan foydalanilardi. Ko'chalarga fanorlar ilinar, ular elektr toki bilan emas, kerosin bilan yondirilardi. Fanorlarning moyini, shisha ko'zlarini almashtirish uchun maxsus xizmatchilar biriktirib qo'yilardi.

2 Kapalakning gul emganin ko'rdim,
Eslab ketdim seni, malagim...

Sen berdingmi, shuncha shirin she'rni,

Ey, barglari ko'm-ko'k palagim?

18-Bilet

1 Badiiy obrazlarga to'la bu mo'jaz she'rda bolalik yashnoq «gul»ga, «barglari ko'm-ko'k palak»ka, go'zal «malak»ka o'xshatilsa, shoir o'zini gul hidini emuvchi, dilbar malak boshi uzra parvona bo'luvchi kapalakka mengzaydi. (Bir narsaga albatta ehtibor bering: shoir o'zini gul nektari - shirasini yig'uvchi asalariga emas, balki aynan gul hidiga oshiq, shundan mast bo'lguvchi kapalakka o'xshatadi!)

2

RUBOIYLAR

YOd etmas emish kishini g'urbatda kishi,
SHod etmas emish ko'ngulni mehnatda kishi.
Ko'nglum bu g'ariblikda shod o'lmadi, o',
G'urbatda sevinmas emish albatta kishi.

* * *

Ko'pdin berikim yor-u diyorim yo'qtur,
Bir lahza-yu bir nafas qarorim yo'qtur.
Keldim bu sori o'z ixtiyorim birla,
Lekin borurimda ixtiyorim yo'qtur.

19-Bilet

1 Hajringda bu tun ko'ngulda qayg'u erdi,

Vaslingg'a etishmadim, jihat bu erdi:

O'im tutuni birla ko'zumning yoshidin

Yo'l balchiq edi, kecha qorong'u erdi.

SHoir fikriga va uning ifodasiga ehtibor qiling:

Bu kecha juda xafa edim - ko'nglim qayg'uli edi. Nega? Javobi -o'zida. Senga etisha olmadim. Xafaligim, ko'nglimdagi qayg'u shundan. Nega etisha olmadi? Keyingi ikki satrda shoir hazil-mutoyibaga o'tadi. Fojia hazil bilan beriladi. YAhni: uning yor - Vatan vasliga etolmagani sababi shuki - kecha qorong'u, yo'l balchiq edi. SHuning uchun eta olmadi. O'z navbatida «yo'l»ning «balchiq»ligi, «kecha»ning «qorong'u»ligi ham izo'langan. Yo'lning balchiqligi shoirning «ko'z yoshi»dan, kechaning qorong'uligi «o'i», «tutuni»-dan edi. U shu qadar ko'p ko'z yosh to'kkanki, hamma yoq ivib, balchiq bo'lib ketgan. U shu qadar ko'p o' tortganki, og'zidan chiqqan tutun hamma yoqni qorong'i qilib yuborgan edi.

2 YUrganmisiz birga oy bilan

Oqshom payti ko'm-ko'k o'rmonda?

Maysalarga shabnam qo'nganda

SHunday yaxshi, tinch bo'lar ekan!

Shitir-shitir o'ynar shabada,

Barglar musiqasi bir shirin...

Havo go'yo tiniq, sof boda,
Ko'ngil sezar hayotning sirin.
Men mast bo'lib qoldim bir kecha,
Sil o'pkamni ancha yayratdim.
Uxlamasdan to tong otguncha,
Dilginamni rosa sayratdim.

20-Bilet

1 Gulzor - chaman. YUr, bog'larga
Eltay etaklab.
Binafshalar terib beray
Sengaetaklab...
CHakkangga taq! To'lib tursin
Oydek yuzlaring.
Kunday yorug', tunday qora
Ekan ko'zlaring.
Tingla, erkam, o'rtog'imsan,
Ko'nglimni ochay,
Qonim she'r bo'lib oqsin-da,
Men qayta ichay.
Istaymanki, oqar qonim
Tamom bo'lmasin,
Istaymanki, sevar yorim
Tashlab ketmasin.

2 Ustiga tuz orilgan eshshak/Na olim va na donishdir beshak

21-Bilet

1 O'lib qoladi! Bolaginam o'lib qoladi!

- Vahima qilmang, poshsha, dardni bergan xudo, davosiniyam beradi.

Bu Hoji buvining ovozi ekanini g'ira-shira idrok etdim.

Hoji buvi boshimni tizzasiga qo'yib chalqancha qilib yotqiz-di. Doka o'ralgan barmog'ini og'zimga tiqdi. Ko'nglim ag'darilib, tipirchilagancha yig'lar, ammo Hoji buvining qo'lidan chiqib ketolmasdim. U tomog'imga nimadir qildi. Dod solib qo'lini tishlab oldim. Qiziq, birpasdan keyin ahvolim engillashdi. Ko'zimni ochsam, Hoji buvi jilmayib turibdi.

- Nega tishlaysan, kuchukvoy? - dedi boshimni silab.

Keyin tepamga oyim engashdi. U hamon hansirar, sochlari to'zg'ib ketgan, yuzi jiqqa ho'l edi.

Birpasdan keyin qaddimni rostlab, tanchaga1 oyog'imni tiqib o'tirdim. Hoji buvi allaqanday taxir suyuqlik ichirdi. Keyin oyimga qaradi-yu, bir xitob qildi:

2 Haft degani yettidir

Oilada yettimniz

Oyga yilga nisbatan

Biz albatta mittimiz

Ammo lekin biz bolmasak

Na oy boru na kun bor

Bizdagi maz,un bilan

Odamning umri dilbar

22-Bilet

1 O'z davri adabiyotida sayohatnoma janrining shakllanishi va takomilga erishuvida hassos shoirimiz Muqimiyning xizmati, ayniqsa, kattadir.

Muqimiy do'stlari taklifi bilan Farg'ona vodiysi bo'ylat) tez-tez sayohatga chiqar, ko'rgan-kechirganlarini barchaga tushunarli, ravon shaklda qog'ozga tushirardi. Bizgacha uning Qo'qondan SHohimardonga; Qo'qondan Farg'onaga; Qo'qondan Isfaraga yo'nalishlari bo'yicha qilgan sayo'atlari taassurotlari etib kelgan. Ular shunchaki yo'l taassurotlarining yozma hisoboti emas, albatta.

Avvalo, shoir sayo'atnomalari muallifning zamondan, turmushdan shikoyat satrlari bilan boshlanadi. Muqimiy bu o'rinda o'zi-ning sayo'atga chiqish sababini bayon etadi. Bu bayon turmush muammolaridan charchagan va birpas bo'lsa ham horigan ko'ngilga taskin berishni orzu qilgan majruh qalbning nola-yu faryodidan iboratdir. Ehtibor qilaylik:

2

*Ey, sochlaring to'liqini tun singari sim-siyoh
Xol kabi paydo bo'lgum yonog'ing yo qoshingda
Ey, izlaring g'ubori ko'zlarimga to'tiyo...
Saratonda sel bo'lib,
Lolazor yaratgayman.
Qahratonda el bo'lib, yo'l solsang,
Gul atrin taratgayman.
Yo'l yurib, cho'llab qolsang,
SHildiragum buloqday.
YOKi dashtga
YAstangayman o'tloqday.*

23-Bilet

1 hamda «Guliston» (1258) asarlariga ixcham hikoyalar qilib kiritgan. «Bo's-ton»da shunday bir hikoyat keltiriladi: SHahar qozisi bir guruh olim-u fozillarni suhbatga chaqiradi. Qimmatbaho liboslarga burkangan kazo-kazolar «o'tsinlar-o'tsinlar» bilan to'rdan joy oladilar. Poygakda eski to'n kiygan bir darvesh qisibgina o'tirardi. Suhbat boshlanadi. SHariat va tariqatdan fiqh-u hadislarga o'tadilar. Bahs, muhokama, munozara avj oladi. Bir masala ustida qattiq talashib qoladilar. O'tirganlar baqir-chaqir qilishar, lekin hech biri ishonchli bir dalil bilan isbotlab bera olmasdi. SHunda o'sha eski to'n kiygan darvesh so'z olib, masalani burro til, oydin dalil bilan isbot qilib beradi. Hamma hang-u mang bo'lib qoladi. Qozi o'rnidan turib salla-to'nini darveshga inhom etib, to'rga taklif qiladi.

2 . YUr, tog'larga chiqaylik.

Mayli, yur!

Eh... qandayin chiroylik

Oppoq nur...

Olmos kabi oppoq qor

YAltirar.

Nega muncha dil oqar,

Qaltirar?

Bilasanmi, yoshlik bu –

To'ymagan!

Tinim bilmas, go'yo suv –

O'ynagan...

SHuncha ahlo, chiroylik

Ko hrinur...

YUr, tog'larga chiqaylik.

Mayli, yur!

24-Bilet

1 «1912-yilning 13-noyabrida Namangan shahrining «CHuqurko'cha» dahasida qorachadan kelgan bir bola tug'ildi. U tug'ilganida hech kim sevinmadi ham, hech kim xafa ham bo'lgani yo'q. To'shakda yotgan bemor ota esa bola go'dakligidayoq bu olamdan ko'z yumdi...

Ammo otalik mehrini to'rt yashar Usmon Masodiq o'g'li Nosirhoji xonadonidan topdi. Ikkinchi ota oilasini Qo'qon shahriga ko'chirib olib keldi. Bola shu dargohda ulg'ayib, ko'p bolalar kabi internatda o'qib tarbiyalandi. O'rta maktabda va Samarqanddagi O'zbekiston dorulfununida o'qib yurgan yillaridanoq u shoir Usmon Nosir bo'lib tanildi.

2 Sening isming bu dunyoda muqaddasdur,

Har kim sening qadring bilmas - aqli pastdur.

Sening tuyg'ung yuraklarga savdo solur,

Sening darding boshqa dardni tortib olur.

Ering, suving bizni boqub to'ydiradur,

Semiz-semiz qo'ylaringni so'ydiradur.

Olma-anor, anjir, uzum - mevalaring,

Ot-u ho'kuz, ecnki, taka, tevalaring.

Bizlar uchun xizmat qilur barchalari,

Har birlari noz-u nehmat parchalari.

25-Bilet

1 Tong belgi bergandanoq

O'tib osma ko'prikdan,

Jar ketiga chopardim -

Jar keti o'zga olam.

To'ldirib chanoq-chanoq

Go'yo sutdek ko'pikdan,
Tutgandek g'oyib qo'llar -
Jilvagar ko'zga olam.
G'o'za yaproqlarida,
Ko'katlarning bargida,
Chechaklarning bag'rida
2 Qishlog'im, nechog'lik suluvsan bugun,
Yashilga burkanib, yashnabsan shuncha.
Nechog'lik to'kissan, nechog'lik to'kin,
Meni o'rab oldi xayol, tushuncha:
Qay qo'raga kirsang - eshigi ochiq,
Bir nima tatiysan, qo'ymas aslo och.
Qoraqumg'on qaynar, yozilur chochiq,
Zog'orami, so'kmi, yovg'on yo umoch.

26-BILET

1 Bir kuni gapdan gap chiqib, aka-ukalar oyimga hazillashdik:

- Har oy pensiya olasiz. Shuncha pulni qayoqqa qo'yayapsiz? Sandiqqa bosyapsizmi?
- Sandiq qatta, bolam? - deb kuldi onam. - Qarzlarim bor. O'shanga beraman-da.
- Akamning qovog'i osildi.
- Qarz? Hali birovdan qarz ham olasizmi?
- E, sanga nima, bolam! Mening ishimga aralashib nima qilasan?

2 Bulbul chamanni sevar,

Odam - Vatanni.
Daraxtni er ko'kartiradi,
Odamni el ko'kartiradi.
Ona yurtning omon bo'lsa,
Rangi ro'ying somon bo'lmas.
Xalqqa xizmat - oliy himmat.
El qo'risang, o'zarsan,
Qo'rimsang, to'zarsan.
Vataning tinch - sen tinch!
Er yigit - elda aziz.
Birni sochsang erga,
Mingni berar elga.

27-Bilet

1 20 asrdagi nafaqat fransuz, balki jahon adabiyotining etuk namoyandalaridan bin hisoblanmish Antuan de Sent-Ekzyuperi 1900-yil 29- iyunda Fransiyaning yirik shaharlaridan biri Lionda kam-bag'allashgan zodagonlar oilasida dunyoga keldi. Otasidan erta etim qolgan Antuanning bolaligi Lion yaqinidagi buvisiga qarashli SenMoris maskanida o'tdi. Antuan juda sho'x, quvnoq va ziyrak bola edi.

2 Ko'ngli tilagan murodig'a etsa kishi
YO barcha murodlarni tark etsa kishi.
Bu ikki ish muyassar bo'lmasa olamda,
Boshini olib bir sorig'a ketsa kishi.

Endi Boburning ushbu ruboiysini yozgan holatini ko'z oldimizga keltiraylik. U 19-20 yoshlarda, g'ayrati dunyoga sig'magan paytlari. Lekin Samarqandni ikki marta olib, ikki marta ham tashlab chiqishga majbur bo'ldi. Andijon xiyonatchilar qo'lga o'tgan. Ikki-uch yil tog'-u toshlarda sarson-sargardon yurdi. Nihoyat, hammasi joniga tegdi. Va yuqoridagi satrlar qog'ozga tushdi.

28-BILET

1 Swift badiiy ijod bilan shug'ullana boshlaydi. Uning ilk asarlari tezda xalq o'rtasida shuhrat qozonadi. Adibning ketma-ket «Kitoblar jangi», «Bochka cho'pchagi», «Movutfurush xatlari» kabi hajviy kitoblari nashr etiladi. Biroq Swiftga haqiqiy shuhratni uning «Gulliverning sayohatlari» romani olib keldi. Asarning to'liq nomi «Lemyuel Gulliverning jahondagi bir necha olis mamlakatlarga avvalo jarroh, keyinchalik esa bir necha kemalar kapitani sifatida qilgan sayohatlari» deb atalib, u 1726- yilda yaratilgan.

*2 Qishlog'im, nechog'lik suluvsan bugun,
YAshilga burkanib, yashnabsan shuncha.
Nechog'lik to'kissan, nechog'lik to'kin,
Meni o'rab oldi xayol, tushuncha:
Qay qo'raga kirsang - eshigi ochiq,
Bir nima tatiysan, qo'ymas aslo och.
Qoraqumg'on qaynar, yozilur chochiq,
Zog'orami, so'kmi, yovg'on yo umoch.
Borini ayamasi, barini qo'yar,*

29-BILET

1 Mitti odamlarning hayot tarzi, davlat tartiblari Angliyanikiga o'xshash. Mitti odamchalar yashaydigan mamlakatda ham qirol, ministrlar, harbiylar, dengiz floti va turli-tuman qonunlar mavjud. Liliputiya ham Angliyadagi kabi partiyalar bor. Ular ham Angliyadagidek o'z manfaatlarini o'ylab janjallashadilar, bahslashadilar. Bu partiyalar *baland poshnalilar* va *past poshnalilar* deb ataladi. Mazkur partiyalar vakillari qanchalik mitti bo'lsalar ularning maqsad va o'ylari ham o'zlari kabi arziyas va jo'n. Ularning siyosatlari orasidagi farq poshnalarining baland yoki past bo'lganligidadir. Liliputiya davlatining qo'shni Blefusku davlati bilan nizolari sababi ham arziyas va kulgili - ular tuxumni qaysi tomonidan chaqishda kelisha olmaydilar. Birlari tuxumni uch qismidan sindirish kerak desalar, birlari poynak qismidan sindirish kerakligini uqtiradilar. Swift ularning bu kelishmovchiliklari arziyas va bachkana ekanligi ustidan kular ekan, ayni paytda Angliyadagi diniy, siyosiy parokandalik sabablari hech qanday ahamiyatga molik bo'lmagan ixtiloflar ekanligini uqtirgandek bo'ladi.

*2 Qishlog'im, nechog'lik suluvsan bugun,
YAshilga burkanib, yashnabsan shuncha.
Nechog'lik to'kissan, nechog'lik to'kin,
Meni o'rab oldi xayol, tushuncha:
Qay qo'raga kirsang - eshigi ochiq,
Bir nima tatiysan, qo'ymas aslo och.
Qoraqumg'on qaynar, yozilur chochiq,
Zog'orami, so'kmi, yovg'on yo umoch.
Borini ayamasi, barini qo'yar,*

30-Bilet

1 Oybek hikoyasining asosiy voqealari mana shunday fanorlardan biri tevaragida kechadi. Tursunqul aka degan kishining darvozasi ustiga ilingan chiroqqa shu atrofda yashaydigan bolalar dastidan tinchlik yo'q. Ayniqsa, battol Qosim cho'loq bar kuni bir zararkunandalikni o'ylab topadi. SHeriklarini fanor ko'zlarini sindirishga, shu yo'l bilan keksa Fanorchi otaning g'ashiga tegishga dahvat etadi. Fanorchi ota esa «unga yangi ko'zoynak» taqib ketishdan zerikmaydi. Bolalarga cholning bu yuvoshligi, indamasligi sira yoqmasdi. Ularga qolsa, voqea yana davom etgani yaxshi. YAhni, chol bolalarni «tutib olish uchun poylasa, hatto birortamizni tutib ursa ekan» deb «orzu» qilishadi. Biroq Fanorchi ota, xuddi atay qilgandek, biror marta ularga «tish qayramaydi»...

2 Hayot sharobidan bir qultum yutay,
Damlar g'animatdir, umruzoq soqiy.
Quyosh-ku falakda kezib yuribdi,
Umrimiz boqiydir, umrimiz boqiy.

31-BILET

1 YUr, tog'larga chiqaylik.

Mayli, yur!

Eh... qandayin chiroylik

Oppoq nur...

Olmos kabi oppoq qor

YAltirar.

Nega muncha dil oqar,

Qaltirar?

Bilasanmi, yoshlik bu –

To'ymagan!

Tinim bilmas, go'yo suv –

O'ynagan...

SHuncha ahlo, chiroylik

Ko hrinur...

YUr, tog'larga chiqaylik.

Mayli, yur!

*2 Faryodkim, garduni dun
Aylar yurak-bag'rimni xun,
Ko'rdiki, bir ahli funun –
CHarx anga kajraftor ekan.*

*Qolmay shaharda toqatim,
Qishloq chiqardim odatim.
Xo'i yayov, bo'lsun otim,
Go'sayr ham darkor ekan.*

32-BILET

1 Har yili 9-fevralda shoirning tavallud ayyomi Toshkent shahridagi Milliy bog` hamda yurtimizning turli go`shalariga o`rnatilgan haykallari poyiga gullar qo'yib, ul zot xotirasini yod etish an'anaga aylanganini ham bilasiz. Nima uchun shoir bobomizga shunday ehtirom va e'zoz bildiramiz? Asarlarini qayta-qayta

nashr etib, keng targ'ib qilamiz? Chunki «Alisher Navoiy xalqimizning ongi va tafakkuri, badiiy madaniyati tarixida butun bir davrni tashkil etadigan buyuk shaxs, milliy adabiyotimizning tengsiz namoyandasi, millatimizning g'ururi, sha'n-u sharafini dunyoga tarannum qilgan o'shmas so'z san'atkoridir. Ta'bir joiz bo'lsa, olamda turkiy va forsiy tilda so'zlovchi biron-bir inson yo'qki, u Navoiyni bilmasa, Navoiyni sevmasa, Navoiyga sadoqat va e'tiqod bilan qaramasa». (Islom Karimov. «Yuksak ma'naviyat - yengilmas kuch». T., «Ma'naviyat», 2008, 47-b.)

2 Kichkina dekcha,

Ich to'la mixcha.

(Anor)

Bir qop un, ichida ustun.

(Jiydd)

O'tga tushsa yonmas,

Suvga tushsa oqmas.

(Soya)

Er tagida oltin qoziq.

(Sabzi)

33-Bilet

1 Abdulla Qodiriyning «Uloqda» hikoyasi yangi o'zbek adabiyotida yaratilgan dastlabki hikoyalardandir.

Sizga ma'lumki, o'zbek yozma adabiyoti 20 asrga qadar, asosan, she'riy shaklda (aruz vaznida) yaratilgan g'azal, ruboiy, qasida, doston, hikoyat, noma kabi asarlardan iborat edi. Bunday asarlarning ko'plab namunalari bilan siz ulug' bobomiz Alisher Navoiy, Zahiriddin Bobur, Muqimiy, Furqat kabi mumtoz shoirlarimiz ijodi orqali tanishsiz va kelgusida yanada kengroq tanishib borasiz.

2 Har kimki, vafo qilsa, vafo topqusidur,

Har kimki, jafo qilsa, jafo topqusidur.

YAxshi kishi ko'r magay yomonlik hargiz,

Har kimki, yomon bo'lsa, jazo topqusidur.

34-Bilet

1 Milodgacha, ya'ni yangi kalendar bo'yida hisoblangan hozirgi ikki ming yillik tarixga qadar bo'lgan davrlarda qadim YUnonistonda Aleksandr Makedonskiy nomli buyuk bir shoh-fotih o'tgan. U juda ko'p mamlakatlarni bosib olib, u erdagi barcha moddiy va ma'naviy boyliklarni talagan, odamlarni qul qilgan. U uzoq janglar qilib, hozirgi O'rta Osiyo erlarini ham o'ziga bo'ysundirgan.

Maqsud SHayxzoda aynan xalq tomonidan berilgan sifat - «Iskandar Zulqarnayn», ya'ni shoxli Iskandar haqidagi rivoyatni o'rganib, uni g'oyaviy va badiiy jihatdan boyitib she'riy doston yaratadi.

Unga ko'ra Iskandarning boshida shoxi bor ekan. Uni hech kim bilmas ekan. Qaysi sartarosh sochini olsa, ertasiga gumdon qilinar ekan. Oxiri ish shungacha boribdiki, mamlakatda sartarosh qolmabdi. Oxirgisini olib kelibdilar...

2 YUrtim, senga she'r bitdim bu kun,

Qiyosingni topmadim aslo.

SHoirlar bor, o'z yurtin butun –

Olam aro atagan tanho.

Ular she'ri uchdi ko'p yiroq,

Qanotida kumush diyori.
Bir o'lka bor dunyoda biroq,
Bitilmagan dostonidir bori:
Faqat ojiz qalamim manim,
O'zbekiston, Vatanim manim!

35-BILET

1 YAnguli fojiasida uning otasini ayblashga ham shoshilmaslik kerak. Otani ham tushunish lozim. U ham o'z Vatanini YAngulidan kam sevmaydi. Faqat uning vatani boshqa - Gretsiya - Ellada! Uni chindan ham o'zi voyaga etgan yurtda ajdodlar ruhi chaqirmoqda. U ham bolalikdagi do'stlariga, xotiralariga, ilk muhabbatiga guvo' bo'lgan go'shalarga talpinadi. Uning ham bu sog'inch-u talpinishlarga haqqi bor!

Hikoyachi Jamol ham, garchi hali yosh, o'yinQaroq bolaligi o'tib ketmagan bo'lsa-da, o'ziga xos xarakterga ega obrazdir. Uning o'rnida boshqa bola bo'lganida, balki YAngulidan ikki marta kaltak enganidan keyin bu to'daga bo'ysunib ketardi

2 Faryodkim, garduni dun
Aylar yurak-bag'rimni xun,
Ko'rdiki, bir ahli funun -
CHarx anga kajraftor ekan.
Qolmay shaharda toqatim,
Qishloq chiqardim odatim.
Xo'i yayov, bo'lsun otim,
Go' sayr ham darkor ekan.
«O'ltarma»ga qildim yurush,
Yo'ldosh edi bir chitfurush

36-Bilet

1 Do'stlarim «Juda siqilib ketdingiz, aylanib kelamiz», deb tog'ga sudrashdi. Alla-pallagacha o'tgan-ketgandan gaplashib o'tirdik. Qiziq, har gal bosh ustiga bosib tushgudek mag'rur qad kerib turgan tog'larni, ulkan novvot parchasidek qirrador qoyalarni ko'rganda hayot abadiy emasligini *o'ylayman*. Qorong'i osmonda yana ham qoraroq soyadek qilt etmay turgan bu qoyalar bizga o'xshaganlarning necha-nechasini ko'rdi ekan?... Faqat ularning tili yo'q...

Kechasi tunagan joyimiz sovuq edi. Anchagacha uxlay olmadim. Tashqarida teraklar shitirlaydi. Qaerdadir, yaqin joyda daryo shovullaydi. Bir mahal qulog'imga dilni orziqtiruvchi mungli tovush chalindi: «Haq-qu, haq-qu...» Bir zum sukunat tushdi-da, ancha olisdan yana o'sha tovush takrorlandi: «Haq-qu, haq-qu...»

2 YUrganmisiz birga oy bilan
Oqshom payti ko'm-ko'k o'rmonda?
Maysalarga shabnam qo'nganda
SHunday yaxshi, tinch bo'lar ekan!

SHitir-shitir o'ynar shabada,
Barglar musiqasi bir shirin...
Havo go'yo tiniq, sof boda,
Ko'ngil sezar hayotning sirin.

37-Bilet

1 Sening isming bu dunyoda muqaddasdur,
Har kim sening qadring bilmas - aqli pastdur.

Sening tuyg'ung yuraklarga savdo solur,
Sening darding boshqa dardni tortib olur.
Ering, suving bizni boqub to'ydiradur,
Semiz-semiz qo'ylaringni so'ydiradur.
Olma-anor, anjir, uzum - mevalaring,
Ot-u ho'kuz, ecnki, taka, tevalaring.
Bizlar uchun xizmat qilur barchalari,
Har birlari noz-u nehmat parchalari.

2\ Qishlog'im, nechog'lik suluvsan bugun,
YAshilga burkanib, yashnabsan shuncha.
Nechog'lik to'kissan, nechog'lik to'kin,
Meni o'rab oldi xayol, tushuncha:
Qay qo'raga kirsang - eshigi ochiq,
Bir nima tatiysan, qo'ymas aslo och.
Qoraqumg'on qaynar, yozilur chochiq,
Zog'orami, so'kmi, yovg'on yo umoch.
Borini ayamas, barini qo'yar,
YUpqami yo go'ja, tolqon, qo'g'irmoch,

38-Bilet

Yurtim, senga she'r bitdim bu kun,

Qiyosingni topmadim aslo.
SHoirilar bor, o'z yurtin butun –
Olam aro atagan tanho.
Ular she'ri uchdi ko'p yiroq,
Qanotida kumush diyori.
Bir o'lka bor dunyoda biroq,
Bitilmagan dostondir bori:
Faqat ojiz qalamim manim,
O'zbekiston, Vatanim manim!

2 Yo'lchiman, manzilim dengizdan nari,
Lojuvard ufqning tubiga yaqin.
Ko'nglimda dardlarim daryodek oqin,
CHayqalar ko'zlarim tikilgan sari.
O, yo'llar!
CHu, qora toychog'im! CHu, qora yo'rg'am!

Murodga qasd qilib yugurgan etur.
Bo'ronni sevmasa, dil nechun tepur?
Tiriklik ne kerak bemehnat, beg'am?!
CHu, qora yo'rg'am!

39-Bilet

1 Bobomiz bar bir inson o'ziga to'g'rilikni odat qilmog'i haqida so'z yuritarkan, turli narsa va hodisalarning, kundalik turmushda ishlatiladigan juda ko'p buyum va jihozlarning to'g'ri va egri xususiyatlarini solishtiradi. Masalan, biron manzilga bormoqchi bo'lsangiz, o'sha erga eltuvchi to'g'ri yo'l bo'lsa-yu, siz aylanma yo'ldan yursangiz, albatta manzilga kechroq etasiz. SHam o'zi to'g'ri bo'lgani holda, uni tikka qo'yib yondirasiz. Atrofga shuhla sohib, kishilarga uzoq vaqt yorug'lik beradi. SHuning uchun ham u kerakli narsa sifatida ehzoqlanadi, ehtiyot qilinadi. SHuhlaga intilgan parvona -maydagina kapalak uning atrofida aylanib, egri harakatlar qilgani uchun o'sha shuhlaga urilib yonib ketadi

2YUrtim, senga she'r bitdim bu kun,

Qiyosingni topmadim aslo.
SHoirilar bor, o'z yurtin butun –
Olam aro atagan tanho.
Ular she'ri uchdi ko'p yiroq,
Qanotida kumush diyori.
Bir o'lka bor dunyoda biroq,
Bitilmagan dostonidir bori:
Faqat ojiz qalamim manim,
O'zbekiston, Vatanim manim!

40-Bilet

1 O'zingiz ham fikr yuriting....